

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna
po Gminie Miasteczko Śląskie
jesień-zima

**Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna
po Gminie Miasteczko Śląskie**
jesień-zima

Od Autora	5
Przedmowa	7
Mapa	8
1 Miasteczko Śląskie: zabytkowe kościoły	10
2 Pałacyk oraz park doktora Rubina w „Dębinie”	12
3 Żyglinek-spichlerz dworski	15
4 Staw Żyglinek-proponowany użytek ekologiczny	17
5 Leśniczówka Szyndras	21
6 Droga na Pasieki: Długosz królewski	23
7 Pasieki: Zespół przyrodniczo-krajobrazowy, Zatopiona kopalnia	24
8 Bibiela: Mieczysko	27
9 Bibiela: Zameczek myśliwski, Kolonia Piła, Pańskie Pola	28
10 Brynica: rzeka Brynica, gniazdo bocianie	32
11 Żyglin: las sosnowy	33
12 Żyglin: kamieniołomy-skamieliny	34
13 Zabytkowy kościół w Żyglinie	35
14 Gierzyna-proponowany użytek ekologiczny	36
Słownik	41
Bibliografia	43

OD AUTORA

Czytelniku

Przedstawiam Ci opracowanie, którego celem jest ukazanie piękna Gminy Miasteczko Śląskie.

Gmina ta położona w południowo-zachodniej części Polski, należy do Powiatu Tarnogórskiego i jest miejscem wyjątkowym. Bowiem ponad 70% powierzchni Gminy stanowią otaczające ją zewsząd lasy.

I dlatego też zamierzeniem moim było ukazanie Miasteczka Śląskiego nie przez pryzmat wyrastających nad nim kominów huty, lecz poprzez bogactwo fauny i flory.

Aby ułatwić zwiedzanie, czy też poznawanie tego obszaru, wyznaczona została ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna, zawierająca opisaną pokrótce faunę i florę w połączeniu z zabytkami architektury i historii, składająca się łącznie z 14 przystanków.

O wyborze miejsc pod poszczególne stacje zdecydowały przede wszystkim interesujące skupiska świata przyrodniczego, które należy otoczyć szczególną ochroną. Ponadto chcę podkreślić, iż są to także miejsca, w których poznając bogactwo natury, można jednocześnie zadumać się nad minioną historią.

Dla porządku należy również dodać, że obok krótkiej charakterystyki danego stanowiska i występujących w jego obrębie osobliwości przyrodniczych, zostały dodatkowo w nawiasach przedstawione odsyłacze numeryczne do wyznaczonych punktów na mapie, zamieszczonej na stronach 8-9 opracowania. Oznaczają one główne lub najczęstsze miejsca występowania opisywanych okazów roślin i zwierząt na terenie naszej Gminy.

Drogi Czytelniku, mam nadzieję, że lektura tego opracowania sprawi Ci wiele radości i jednocześnie skłoni do wędrówki po Gminie Miasteczko Śląskie.

Składam serdeczne podziękowania Panu Grzegorzowi Michalikowi, Państwu Marii i Marianowi Lysikom, Pani Natalii Juszcak oraz wszystkim osobom, które przyczyniły się do realizacji niniejszego opracowania.

Justyna Foks

PRZEDMOWA

Na obszarze Miasteczka Śląskiego – wbrew pokutującym dotąd obiegowym opiniom – jest wiele miejsc cennych przyrodniczo, czyli takich, które zawierają siedliska i związane z nimi unikatowe w skali gminy i regionu organizmy. Dlatego też już na wstępie pragnę zaznaczyć, iż zachowując przyrodę tych terenów, zabezpieczymy jednocześnie najważniejsze wartości dziedzictwa przyrodniczego, którego nie zdołała zniszczyć w następstwie swojej działalności Huta Cynku „Miasteczko Śląskie”. I temu celowi ma służyć niniejsza publikacja, swego rodzaju przewodnik. Bowiem naczelnym jej zadaniem jest poprowadzenie ścieżką wszystkich zainteresowanych przez wybrane, przyrodniczo wyjątkowe, obszary. Faktem jest i to, że część ich powierzchni została już w dawnej przeszłości zmieniona przez górnictwo kruszczowe. Obecnie porośnięte lasami albo użytkowane jeszcze rolniczo, stanowią – mimo wszystko – tereny piękne krajobrazowo i bogate w różnorodność życia. A ponadto oznaczają do tej pory obszary jako osobliwości, które nie posiadają odpowiednich zabezpieczeń prawnych, pozwalających zachować ich niepowtarzalne wartości. W takich okolicznościach mam nadzieję, że ta książeczka przybliży wszystkim zainteresowanym, a szczególnie dzieciom i młodzieży, zachowane w tych miejscach cenne wartości przyrodnicze i związane z nimi zjawiska, a także spełni funkcje promocji ich aktywnej ochrony. Jednocześnie jestem przekonany, że przewodnik ten stanie się zaproszeniem do bliższego poznania przyrody w tej części Górnego Śląska, która poddana została szczególnej presji nieokiełznanej działalności przemysłowej. Ponadto liczę na to, iż będzie on próbą pokazania tej ziemi nieco od innej niż dotąd strony, tj. jako swego rodzaju zielonych płuc Górnego Śląska. A tym samym, że przyczyni się do patrzenia na Miasteczko Śląskie przez pryzmat gminy o niemalże najwyższym wskaźniku lesistości w województwie śląskim.

Bronisław Drozd, Burmistrz Miasta Miasteczko Śląskie

- 1-Miasteczko Śląskie: zabytkowe kościoły
- 2-Pałacyk oraz park doktora Rubina w „Dębinie”
- 3-Żygliń-spichlerz dworski
- 4-Staw Żygliń-proponowany użytek ekologiczny
- 5-Leśniczówka Szyndras
- 6-Droga na Pasieki: Długosz królewski
- 7-Pasieki: Zespół przyrodniczo-krajobrazowy, Zatopiona kopalnia
- 8-Bibiela: Mieczysko
- 9-Bibiela: Zameczek myśliwski Kolonia Piła, Pańskie Pola
- 10-Brynica: rzeka Brynica, gniazdo bocianie
- 11-Żygliń: las sosnowy
- 12-Żygliń: kamieniołomy-skamieliny
- 13-Zabytkowy kościół w Żygliń
- 14-Gierzyna-proponowany użytek ekologiczny

Legenda:

	zabudowa i teren przemysłowy
	cmentarz
	las lub łąka
	nieużytek
	łąka
	zabudowa mieszkaniowa
	teren niezabudowany
	bagna, jeziora i stawy
	ulice
	droga polna lub leśna
	rzeka
	granica gminy
	kolej
	szlak ścieżki przyrodniczej
	kościół, kapliczka

Drewniany, barokowy kościółek (1666r.); w tle murowany, neogotycki kościół (1908r.)

1

Miasteczko Śląskie: zabytkowe kościoły

W roku 1666 w Miasteczku Śląskim został wybudowany drewniany kościół o konstrukcji zrębowej z wolnostojącą dzwonnica, który konsekrowano Matce Boskiej Bolesnej. Obok drewnianego kościółka stoi neogotycki kościół murowany konsekrowany w 1908 roku pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. W ołtarzu głównym tego kościoła znajduje się obraz Matki Boskiej Bolesnej osłoniętej barokową koszulką, na którym obdarzeni łaską wierni wieszają w podzięce wota.

W przykościelnym parku rosną okazałe jesiony wyniosłe [1] oraz klony zwyczajne [1].

JESION WYNIOSŁY *Fraxinus excelsior*

Osiąga wysokość 40m, posiada szeroką i zaokrągloną koronę ze wzniosłymi gałęziami. Kora jesionu jest popielato-szara, gładka, z czasem pokrywa się siatką drobnych rys. Liście są złożone z 4 do 6 par listków i jednego liścia szczytowego, o długości nawet do 35cm. Ciemnozielone, od góry jaśniejsze, owłosione od spodu, w okresie jesieni zmieniają barwę na żółtą. Charakterystyczne dla jesionu małe, fioletowe kwiaty zebrane są w gęstych wiechach, pojawiających się na długo przed rozwojem liści. Owocują w postaci od 2,5cm do 5,0cm jęczminkowatych skrzydlaków o tępo zakończonym wierzchołku i zaokrąglonej nasadzie, które dojrzewając zmieniają kolor z ciemnozielonych na brązowe.

Jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*

KLON ZWYCZAJNY *Acer platanoides*

Osiąga wysokość 30m. Charakteryzuje się gęstą, kopulastą lub rozłożystą koroną, często osadzoną na niskim pniu. Posiada gładką, szaro-brązową korę z siatką płytkich pęknięć. Liście klonu zwyczajnego są pięcioklapowe, o klapach wycinanych zatokowo w spiczaste ząbki. Rozwijające się liście są rdzawo-czerwone, z czasem stają się błyszczące, zielone od góry, jaśniejsze od spodu. Przed opadnięciem żółkną i stają się pomarańczowo-brązowe. Skrzydlaki klonu są płaskie i rozchylone pod kątem 180°, długie na 6cm do 10cm. Z żółto-zielonych stają się brązowe. Ciekawostka: toleruje zadymianie dlatego jest sadzony wzdłuż ulic. Twarde i ciężkie drewno klonu ma kolor biały lub szarawy i używane jest do wyrobu mebli i elementów tłocznych.

Klon zwyczajny *Acer platanoides*

Park obok pałacyku doktora Rubina

Pałacyk doktora Rubina (ok. 1890r.)

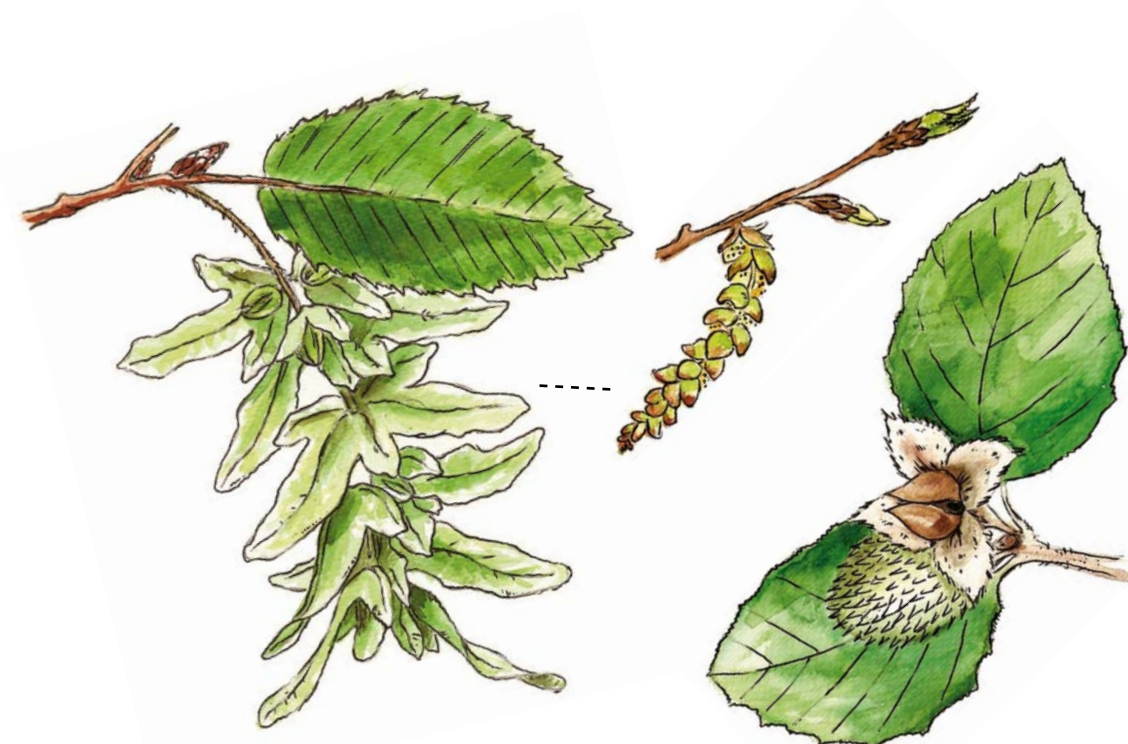
2

Pałacyk oraz park doktora Rubina w „Dębinie”

Nieopodal rynku mieści się piękny pałacyk wraz z parkiem, tzw. „Dębina”. Pałacyk ten, to budynek piętrowy na planie kwadratu. W północno-wschodnim narożniku znajduje się czworoboczna wieżyczka z zamkniętymi półkoliście oknami.

Nikt już nie pamięta kiedy dokładnie pałacyk został zbudowany, podobno około 1890 roku. Pamiętają jednak ludzie o bogatym lekarzu Ryszardzie Rubinie, który był jego właścicielem.

W parku szumią graby pospolite [2], buki pospolite [2], lipy drobnolistne [2, 9] oraz kasztanowce białe [2]. Z ptaków można spotkać tu dzięcioła średniego [1-14].

Grab pospolity *Carpinus betulus*

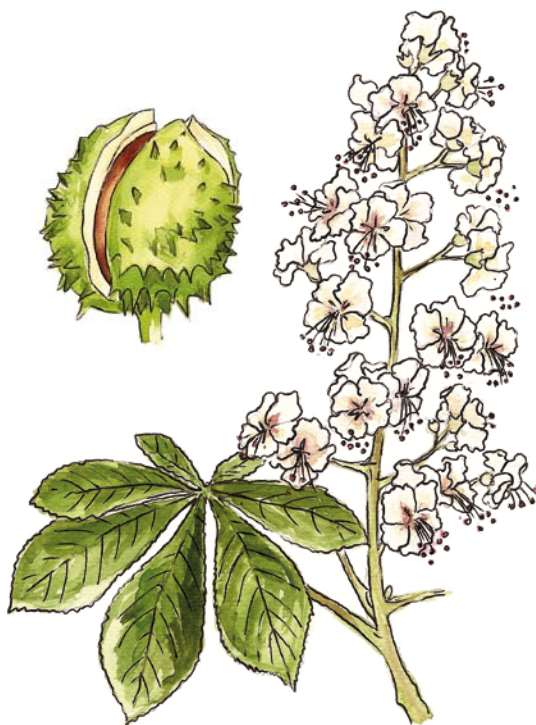
Buk pospolity *Fagus sylvatica*

GRAB POSPOLITY *Carpinus betulus*

Osiąga wysokość 30m. Posiada zaokrągloną koronę, ze wzniesionymi gałęziami i głęboko żłobkowanym pniem. Kora grabu jest gładka, jasnoszara, czasami z delikatnymi, jasnobrązowymi smugami. Ciemnozielone od góry liście, a żółtawe od spodu, mają kształt owalny, zaokrąglony na wierzchołku. Jesienią przybierają barwę starego złota. Kwitnie w postaci żółtawo-zielonych, zwisających kotków o długości od 2,5cm do 5,0cm. Drewno grabu jest bardzo twarde.

BUK POSPOLITY *Fagus sylvatica*

Osiąga do 30m. Korona buku jest stożkowata i smukła, z wiekiem staje się zaokrąglona, ze wzniesionymi gałęziami. Gładka kora ma kolor srebrzysto-szary. Zielone i jedwabiste owłosione liście mają kształt owalny z zaokrąglonym wierzchołkiem. Z czasem stają się błyszczące, ciemnozielone od góry i jaśniejsze od spodu. Jesienią żółkną, brązowieją. Kuliste i zielonkawo-żółte kwiaty męskie i żeńskie rosną osobno na tym samym drzewie i rozwijają się równocześnie z liśćmi. Owocuje w postaci ostro zakończonych zielonych okryw, pokrytych miękkimi, zielonymi włoskami, brązowiejącymi i pękającymi na 4 części, uwalniając jednocześnie od 1 do 2 brązowych orzeszków, trójkątnych w przekroju. Drewno buku używane jest do wyrobu mebli, zaś orzeszki jako pokarm dla świń, bydła i drobiu, są także przysmakiem wiewiórek.

Kasztanowiec biały
Aesculus hippocastanum

Dzięcioł średni
Dendrocopos medius

KASZTANOWIEC BIAŁY

Aesculus hippocastanum

Osiąga do 25m wysokości. Posiada wielką i gęstą koronę umocowaną na krótkim i grubym pniu. Złuszczająca się płatkami kora ma barwę czerwono-brązową lub szaro-brązową. Liście składają się z 5 do 7 podwójnie piłkowanych, zaokrąglonych listków. Z początkowo zielonych stają się ciemniejsze z wierzchu oraz żółto-zielone od spodu. Białe kwiaty o purpurowych lub żółtych plamkach przy nasadzie, zebrane są w stożkowate kwiatostany o długości do 30cm. Owoce to kolczaste, kuliste torebki koloru zielonego, które po dojrzeniu pękają uwalniając brązowe nasiona.

Drewno kasztanowca ma kolor biały, stosowane jest w stolarstwie.

DZIĘCIOŁ ŚREDNI

Dendrocopos medius

Długość ciała około 20cm. Charakterystyczna czerwona czapeczka bez czarnej obwódki. Zamieszkuje lasy, drzewa iglaste, przesiaduje w górnych partiach drzew.

Spichlerz dworski w Żyglinku (1795r.)

3

Żyglinek - spichlerz dworski

W podlegającym Miasteczku Śląskim Żyglinku kryje się za drzewami piękny spichlerz dworski zbudowany w 1795 roku. Jest to budynek dwukondygnacyjny na planie prostokąta.

W pobliskich borach mieszanych rośnie naparstnica zwyczajna [3], listera jajowata [3, 11].

Naparstnica zwyczajna
Digitalis grandiflora

Listera jajowata
Listera ovata

NAPARSTNICA ZWYCZAJNA *Digitalis grandiflora*

Roślina dwuletnia z rodziny przetacznikowatych. Gruba, pojedyncza łodyga osiąga do 100cm wysokości. W górnej części okryta drobnymi włoskami. Ma duże drobnoząbkowane liście. Kwiaty w kształcie dzwonu są żółte z brunatnymi plamkami. Drobne czarne nasiona ukryte w pokrytej gruczołami torebce. Rośnie w świetlistych lasach, na obrzeżach lasu. Jest rośliną trującą.

LISTERA JAJOWATA *Listera ovata*

Roślina należąca do rodziny storczykowatych. Osiąga wysokość od 20cm do 60cm. Łodyga poniżej liści gładka, powyżej omszona. Dwa naprzeciwległe liście o eliptycznym kształcie, powyżej od 1 do 2 listków przysadkowych. Małe zielono-czerwone kwiatki zebrane w luźny kłos. Podziemne grube kłącze ma liczne korzenie. Rośnie w lasach wilgotnych, zaroślach.

Staw Żyglinek - użytek ekologiczny

4

Staw Żyglinek – proponowany użytek ekologiczny

Jest to zbiornik pochodzenia antropogenicznego, z naturalnym układem roślinności, bogatą fauną płazów. Występują tu między innymi: lilia złotogłów [4], przetacznik błotny [4, 14], ropucha szara [4, 7, 14], ropucha zielona [4], żaba moczarowa [4], pliszka siwa [1-14], kos [1-14], sikora bogatka [1-14].

Pliszka siwa *Motacilla alba*

PLISZKA SIWA
Motacilla alba

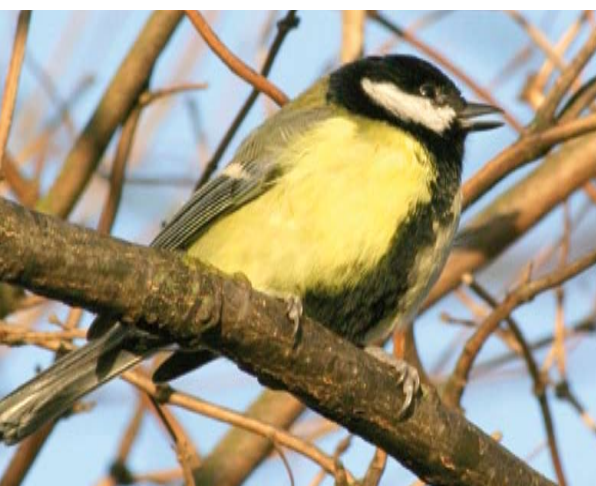
Długość ciała około 18cm. Grzbiet szary, głowa i bardzo długi ogon czarno-białe. Występuje na otwartych przestrzeniach, blisko wody, w osadach i miastach. Gnieździ się w szczelinach, w ubytkach zabudowań.

Kos *Turdus merula*

KOS
Turdus merula

Długość ciała około 25cm. Samiec: czarne upierzenie, jasnożółty dziób. Samica: ciemnobrązowa, brązowy dziób. Zamieszkuje lasy, sady, ogrody, parki; zimą również można go spotkać na polach. Gnieździ się na drzewach, w krzakach, na ziemi, w budynkach.

Sikora bogatka *Parus major*

SIKORA BOGATKA
Parus major

Długość ciała do 14cm. Upierzenie u obu płci to kombinacja barwy białej, cytrynowo-żółtej, zielono-szarej i czarnej. Wierzch głowy czarny, spód ciała cytrynowo-żółty z czarnym podłużnym pasem. Zamieszkuje lasy, parki, ogrody, położone blisko rzek zarośla. Gnieździ się w dziuplach drzew.

ROPUCHA SZARA
Bufo bufo

Rodzina: ropuchowate – Bufonidae. Osiąga do 15cm długości. Ubarwienie zazwyczaj brązowe z licznymi plamkami, spód ciała jasny. Skóra sucha, szorstka, pokryta licznymi brodawkami, w których mieszczą się gruczoły jadowe. Aktywna nocą. Samica składa dwa „sznury” jaj, o długości około 4,5m każde. Zamieszkuje pola, lasy, łąki, ogrody.

Ropucha szara *Bufo bufo*

ŻABA MOCZAROWA
Rana arvalis

Osiąga do 10cm długości. Brzuch jasny, jednolicie ubarwiony, czasami na podgardlu i piersi niewielkie plamki. Na skroniach znajdują się wyraźnie widoczne ciemne plamy. Występuje na torfowiskach, podmokłych łąkach, stawach.

Żaba moczarowa *Rana arvalis*

ROPUCHA ZIELONA
Bufo viridis

Osiąga do 10cm długości. Grzbiet popielaty w zielone plamy. Głos godowy samców brzmi jak trel kanarka. Zamieszkuje suche łąki, pola, środowiska ruderalne, zabudowania.

Ropucha zielona *Bufo viridis*

Lilia złotogłów
Lilium martagon

Przetacznik błotny
Veronica scutellata

LILIA ŻŁOTOGLÓW *Lilium martagon*

Gatunek byliny z rodziny liliowatych. Osiąga wysokość od 40cm do 150cm. Nie-rozgałęziona, sztywna, łodyga jest naga lub owłosiona, w górnej części czasem purpurowo nakrapiana. Podługzne, eliptycznie lancetowate liście są szerokie od 2cm do 5cm, są wyraźnie unerwione. Ustawione na łodydze skrętolegle, tworzą zwykle od 2 do 4 nibyokółek. Kwiaty o barwie od ciemnoróżowej do brudnoli-liowej, ciemnopurpurowo nakrapiane. Owoce w postaci dużej, trójkątnokulistej torebki z płaskimi, ciemnożółtymi, szeroko oskrzydłonymi nasionami. Rośnie w przerzedzonych lasach, zaroślach, zrębach.

PRZETACZNIK BŁOTNY *Veronica scutellata*

Bylina osiagająca od 10cm do 50cm wysokości, z cienkim pełzającym kłączem. Wysokolancelowate liście, drobno ząbkowane. Kwiaty umieszczone w długoszy-pułkowych gronach (po 5 do 15 sztuk). Rośnie na terenach bagnistych łąk, na gle-bach kwaśnych, mokradłach.

Leśniczówka Szyndras (Siędroś, Szyndros, Schindross); Piec chlebowy

5

Leśniczówka Szyndras (Siędroś, Szyndros, Schindross)

Leśniczówka wraz z zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarczymi została wybudowana w XIX wieku przez Donnersmarcków dla pracowników leśnych w związku z potrzebami gospodarki leśnej. Wystawiono tu również murowany z czerwonej cegły piec chlebowy, który stoi do dnia dzisiej-szego w nienaruszonym stanie.

Rosną tutaj dęby szypułkowe [5, 9].

Dąb szypułkowy *Quercus robur*

DĄB SZYPUŁKOWY

Quercus robur

Charakteryzuje się nieregularną, potężną koroną. Kora starszych pni głęboko spękana. Zielone, zmienne w kształcie liście u nasady drzewa mają zawsze kształt sercowaty. Owocem są brązowe żółędzie umieszczone na szypułkach długości od 1cm do 2cm.

Dąb szypułkowy *Quercus robur*

Długosz królewski
Osmunda regalis

6

Droga na Pasieki

W drodze na Pasieki w pobliżu Leśniczówki Szyndras rośnie gatunek rzadkiej paproci - długosz królewski [6].

DŁUGOSZ KRÓLEWSKI *Osmunda regalis*

Gatunek wieloletniej paproci. Bardzo rzadki w Polsce na niżu, w górach nie występuje. Osiąga wysokość od 150cm do 200cm. Posiada podziemne, rozgałęzione kłącze, z którego co roku wyrastają pionowo rozwinięte jasnozielone liście, szerokie na około 50 cm, podwójnie pierzasto złożone. Liście dzieli się na dwie części: -dolną zieloną – tzw. asymilacyjną, -górną zarodnionośną, pozbawioną zielonych blaszek asymilacyjnych, w całości pokrytą kulistymi, brązowymi zarodnikami.

Długosz królewski preferuje stanowiska wilgotne i cieniste. Rośnie głównie w wilgotnych lasach olsowych, borach bagiennych, śródleśnych torfowiskach.

Ciekawostka: Paproć ta jest wskaźnikiem wilgotnego podłoża. Stanowiska długosza królewskiego w Polsce: Rezerwat Przyrody Baszków, Rezerwat Przyrody Długosz Królewski w Łęczynie, Rezerwat Przyrody Długosz Królewski w Wierchucinie, Rezerwat Przyrody Zabłocie (Kotlina Sandomierska).

Pasięki - Zespół przyrodniczo - krajobrazowy

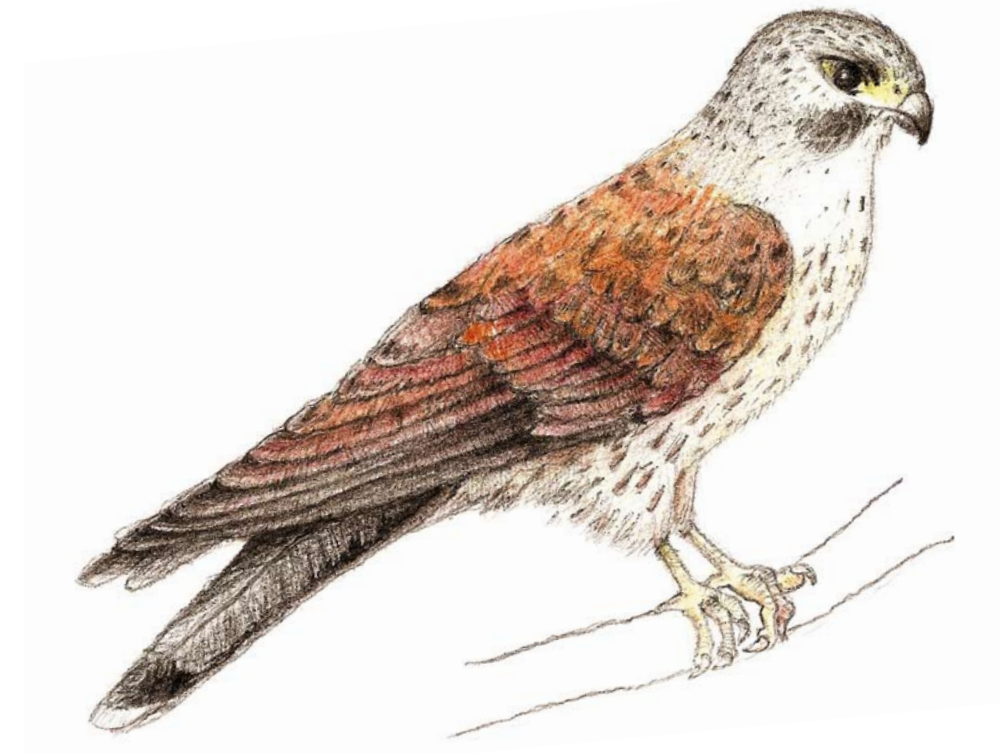
Zatopiona kopalnia

7

Pasięki: Zespół przyrodniczo - krajobrazowy, Zatopiona kopalnia

Na wschód od Miasteczka w odległości około 6km, wśród lasów Bibieli (należących do gminy Miasteczko Śląskie) na tzw. Pasiękach zobaczyć można pozostałości po zatopionej kopalni. W latach 1850-1866 poszukiwano tu rudy żelaza na szeroką skalę, odnaleziono również rudy srebronośnego kruszcu cynkowo-ołowianego. Rozpoczęto wydobywanie metodą odkrywkową i małych szybików. W roku 1889 rozpoczęto budowę dużej kopalni i wkrótce cały

obszar stanowiły dwie kopalnie: rud cynkowo-ołowianych „Szczęście Flory” i rud żelaza „Bibie-la”. W 1891 roku osiągnęły one pełną moc wydobywczą. Zatrudnienie znalazło tutaj 700 osób. 17 czerwca 1917 roku około godziny 13:45 w jednym z szybów pojawiła się woda napływająca z gwałtownym parciem. Pomimo jednoczesnego włączenia wszystkich pomp woda w niespełna dwie godziny zalała główną drogę kopalnianą i wypłynęła na powierzchnię ziemi. Tym samym zatrudnieni tutaj ludzie stracili źródło dochodu, a po kopalni zostały jedynie malownicze jeziora kryjące w sobie górnicze maszyny. Spotkać tu można: pustułkę [1-14], kruszczyka szerokolistnego [1-14], przyłaszczkę pospolitą [7].

Pustułka *Falco tinnunculus*

PUSTUŁKA

Falco tinnunculus

Długość ciała do 34cm, drapieżnik. Upierzenie u obu płci rdzawe na grzbiecie i górnej części skrzydeł, czarne na końcu skrzydeł, jasnożółte na spodzie ciała z ciemnymi podłużnymi kreskami. U samca ogon i wierzch głowy szary, plamy na wierzchniej stronie ciała. U samicy ogon i głowa rdzawa, wierzch ciała w ciemne poprzeczne prążki. Zamieszkuje otwarte przestrzenie nielicznie zadrzewione, skały, szczeliny wysokich budynków. Gnieździ się w starych gniazdach innych ptaków, dziuplach drzew, szczelinach skalnych. Żywi się małymi gryzoniami.

Kruszczyk szerokolistny
Epipactis hellebifera

Przylaszczka pospolita
Hepatica nobilis

KRUSZCZYK SZEROKOLISTNY

Epipactis hellebifera

Roślina wieloletnia z rodziny storczykowatych. Pojedyncza nierozgałęziona łodyga w kolorze czerwonym wznosi się na wysokość od 35cm do 80cm, rzadko dochodzi do 100cm. Jajowato-eliptyczne lub okrągłe liście, owłosione na brzegu wyrastają spiralnie na łodydze. Długość liści od 5cm do 17cm, szerokość od 3cm do 10cm. Kwiaty zebrane są w gęste grono. Okwiat przybiera kolor zielonkawy z zewnątrz, natomiast wewnątrz różne odcienie czerwieni. Rośnie w lasach, zaroślach, suchych murawach.

Ciekawostka: Nektar Kruszczyka zawiera związki chemiczne działające narkotycznie na owady.

PRZYLASZCZKA POSPOLITA

Hepatica nobilis

Roślina wieloletnia z rodziny jaskrowatych. Osiąga wysokość od 15cm do 20cm. Z ciemnobrunatnego, łuskowatego kłosa wyrasta głąbek z pojedynczym kwiatem. Liście ciemnozielone z wierzchu, lekko fioletowe od spodu. Kwiaty niebiesko-fioletowe na 10cm szypułkach. Owoc to orzeszek z białym wyrostkiem zawierającym substancje tłuszczowe. Rośnie w lasach i zaroślach, na cienistych i półcienistych, wilgotnych stanowiskach. *Ciekawostka:* kształt liści przypomina płyty wątroby, stąd nazwa *hepar* – wątroba.

Mieczysko - Dąb czerwony *Quercus rubra*

8

Bibiela: Mieczysko

W Mieczysku obok dawnego budynku nadleśnictwa rośnie Grupa 5 drzew o obwodzie +/- 300cm [8, 9].

DĄB CZERWONY *Quercus rubra*

Osiąga wysokość 35m. Charakteryzuje się szeroką i kopulastą koroną, z prostymi rozchodzącymi się na wszystkie strony gałęziami oraz krótkim pniem o gładkiej i srebrzysto-szarej korze. Eliptyczne liście o długości od 12cm do 22cm są zaokrąglone nasadą i wierzchołkiem, posiadają od 4 do 5 par ostro zakończonych kłap. Górna strona liści ma barwę od jasnożółtej do ciemnozielonej, strona dolna jest natomiast bladozielona. Jesienią stają się czerwono-brązowe lub matowoczerwone. Owocem są pękate żołędzie w kolorze czerwono-brązowym, osadzone w płytkiej, talerzykowatej miseczce.

Bibiela Zameczek myśliwski (1889r.)

9

Bibiela: Zameczek myśliwski, Kolonia Piła, Pańskie Pola

Leśniczówka zwana zameczkiem myśliwskim stoi w głębi lasu między Bibielą a Brynicą, w przysiółku Imielów. Zbudowana przez właścicieli okolicznych lasów, rodzinę Donnersmarcków około 1889 roku. Budynek drewniany z dekoracyjnym balkonem na piętrze.

Atrakcyjność i piękno tego miejsca sprawiło, że w latach powojennych pałacyk został przejęty przez Komitet Wojewódzki PZPR w Katowicach. Wypoczywał tu m. in. Edward Gierek I Sekretarz Komitetu Centralnego Partii.

Aleja lipowa - pomnik przyrody

W niedalekiej odległości od zameczku rosną: dęby szypułkowe [5; 9], brzozy brodawkowate [9], sosny zwyczajne [9], lipy drobnolistne [2; 9], dęby czerwone [8; 9]. Przyległe Pańskie Pola to miejsce obserwacji tutejszej fauny i flory.

ALEJA LIPOWA

Pomnik przyrody składający się z grupy 9 drzew tego gatunku.

Lipa drobnolistna
Tilia cordata

LIPA DROBNOLISTNA

Tilia cordata

O wymiarach: od 24m do 30m wysokości i od 150cm do 335cm obwodu. Ten pomnik przyrody został utworzony 11.06.1955 roku decyzją ówczesnej Wojewódzkiej Rady Narodowej Nr RL 13b/28/55. Lipa drobnolistna osiąga wysokość 30m i 2m średnicy. Charakteryzuje się kopulastą, wysoką i gęstą koroną. Początkowo gładka i szara kora, z czasem staje się ciemniejsza i drobno popękana. Sercowate liście z drobno pikowanymi brzegami mają kolor ciemnozielony od góry i jaśniejszy, szaro-niebieski od spodu. Kwiaty są zielonkawo-białe, a owoce drobne, okrągłe i gładkie lub niewyraźnie żeberkowane.

Drewno lipy nadaje się doskonale do wyrobu części instrumentów muzycznych, sprzętu kreślarskiego, sprzętu gospodarstwa domowego.

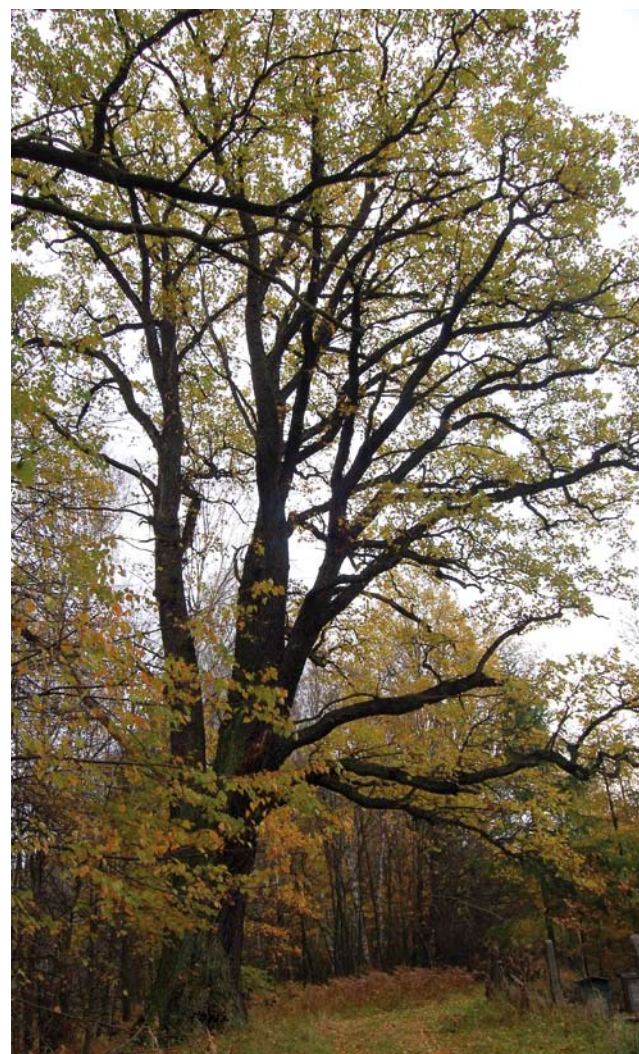

Brzoza brodawkowata
Betula pendula

BRZOZA BRODAWKOWATA

Betula pendula

Osiąga wysokość 30m. Charakterystyczna stożkowata korona ze wzniesionymi gałęziami, z czasem staje się zaokrąglona, a gałęzie zwisają z konarów. Głęboko spękany pień. U młodych drzew błyszcząca, fioletowo-brązowa kora z czasem staje się biała z czarnymi plamami, łuszcząca się okrężnie w wyższych partiach. Liście brzozy brodawkowatej są koloru szmaragdowo-zielonego, o trójkątnym kształcie, z zaokrągloną nasadą. Żółte, kotkowate kwiatostany męskie mają długość 3cm, zwisają one na końcach gałązek w pęczkach po 2 do 4 sztuki.

Kolonia Piła: Dąb szypułkowy-pomnik przyrody

Kolonia Piła: Pańskie Pola

DĄB SZYPUŁKOWY (opisany w pkt 5)

Pomnik przyrody składający się z grupy 3 drzew oraz pojedynczego drzewa gatunku dąb szypułkowy *Quercus robur*. Obiekt ten został utworzony 11.06.1955 roku decyzją ówczesnej Wojewódzkiej Rady Narodowej Nr RL 13b/28/55.

Rzeka Brynica

Bocian biały *Ciconia ciconia*

10

Brynica: rzeka Brynica, gniazdo bocianie

Rzeka Brynica – rzeka w województwie śląskim o długości 55 km i powierzchni zlewni 482,7 km². Swój początek bierze w Mysławie. Stanowi prawy, przy tym główny dopływ Czarnej Przemszy. Płyńe przez Bobrowniki, Piekary Śląskie, Wojkowice, Czeladź, Siemianowice Śląskie, Świerklaniec, Katowice, Sosnowiec i Mysławice. Spotkać można tutaj bociana białego [4, 9].

BOCIAN BIAŁY *Ciconia ciconia*

Długość ciała około 102cm. Białe upierzenie, czarne lotki na brzegu skrzydeł. Nogi i dziób czerwone. Występuje w pobliżu terenów podmokłych, gdzie poluje na drobne zwierzęta.

Sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*

Las sosnowy

11

Żyglin: las sosnowy

SOSNA ZWYCZAJNA *Pinus sylvestris*

Osiąga wysokość od 35m do 40m. U młodych drzew korona jest stożkowata, u starszych zaokrągla się lub spłaszcza na wierzchołku. W dolnych partiach kora ma kolor szaro-brązowy lub czerwony, jest popękana. W partiach wyższych pomarańczowo-czerwona, łuszcząca się nieregularnymi, papierzystymi łalami. Niebiesko-szare lub niebiesko-zielone igły sosny rosną parami, mają długość od 3cm do 7cm. Małe, żółte kwiatostany męskie o okrągłym kształcie, rosną w kępach przy końcach pędów. Różowe i kuliste kwiatostany żeńskie, po zapłodnieniu zielenieją i odwracają się ku dołowi. Dojrzałe szaro-brązowe szyszki mają od 3cm do 8cm długości, są jajowate i spiczaste. Sosna charakteryzuje się żywicznym drewnem o czerwonej twardzieli i bladobrązowej bieli.

Żyglin kamieniołomy

Skamieliny

Murowany, neoromański kościół w Żyglinie (1842r.)

12

Żyglin: kamieniołomy – skamieliny

Żyglińskie kamieniołomy to unikatowe stanowisko skamielin z okresu triasu. Na obszarze tym panowały wówczas warunki morskie, osadzały się skały wapienne.

13

Zabytkowy kościół w Żyglinie

Murowany, neoromański kościół w Żyglinie poświęcony został 24 listopada 1842 roku pod wezwaniem Narodzenia NMP. Górąjąca nad nim wieża pochodzi z 1873 roku. Gruntowny remont i modernizację przeprowadzono w latach 1979-1982, po czym 8 listopada 1982 roku dzięki staraniom księdza proboszcza Michała Wojsyka kościół został konsekrowany.

Gierzyna - użytek ekologiczny

Gnidosz rozesłany *Pedicularis sylvatica*

GNIDOSZ ROZESŁANY

Pedicularis sylvatica

Roślina dwuletnia lub bylina należąca do rodziny zarzawowatych. Górna środkowa łodyga osiąga 20cm wysokości, boczne podnoszą się lub leżą. Łodygi nie rozgałęziają się. Pierzastodzielne liście o jajowatych i klapowanych odcinkach, siedzące. Kwiaty grzbieciste, wyrastające w kątach liści na krótkich szypułkach. Owoce znajdują się w okrągłej dwukomorowej torebce schowanej wewnątrz trwałego i dłuższego kielicha. Korzeń dzięki ssawkom wrasta w korzenie roślin sąsiadujących. W ten sposób pobiera od nich wodę i sole mineralne (półpasożyt). Jest rośliną trującą. Preferuje mokre, kwaśne łąki, torfowiska.

Siedmiopalecznik błotny
Comarum palustre

SIEDMIOPALECZNIK BŁOTNY

Comarum palustre

Bylina o zdrewniałym kłęczu. Łodyga rośnie na wysokość od 20cm do 90cm. Liście 5 do 7 listkowe, ząbkowane. Kwiat w kolorze purpurowym. Rośnie na torfowiskach, brzegach wód stojących i wolno płynących.

Tojeść bukietowa
Lysimachia thyrsiflora

TOJEŚĆ BUKIETOWA

Lysimachia thyrsiflora

Roślina wieloletnia. Łodyga zwykle nierozgałęziona o wysokości od 60cm do 100cm o pełzającym kłęczu. Kwiaty osadzone w zbitych gronach o długości od 1,5cm do 2,5cm wyrastają z kątów liści pośrodku łodygi. Rośnie w miejscach wilgotnych, brzegach wód.

14

Gierzyna – proponowany użytek ekologiczny

Gierzyna to kompleks oligotroficznych, naturalnych zbiorników wodnych wraz z otaczającą bogatą roślinnością. Spotkać tu można: gnidosza rozesłanego [4, 14], siedmiopalecznika błotnego [14], tojeść bukietową [14], żabę trawną [4, 7, 14], żabę wodną [4, 14], żabę jeziorkową [4, 14], bażanta [4, 7], kaczkę krzyżówkę [4, 7, 14].

Żaba wodna *Rana esculenta*

ŻABA WODNA

Rana esculenta

Rodzina żabowate (Ranidae). Samica osiąga do 9cm, zaś samiec najwyżej 7,5cm długości. Grzbiet zielony z ciemnymi plamkami, jasnozielona linia wzdłuż grzbietu. Zamieszkuje stawy, jeziora, brzegi wód.

Żaba jeziorkowa *Rana Lessonae Camerano*

ŻABA JEZIORKOWA

Rana lessonae Camerano

Rodzina żabowate (Ranidae). Samce dorastają do 6cm, a samice do 7cm długości. Należy do grupy żab zielonych, stale przebywających nad wodami. Żaba jeziorkowa wybiera niewielkie wody stojące lub wolno płynące. Ma ubarwienie zielone, z domieszką czerni i brązu; nieregularne plamy, na kończynach układają się w poprzeczne paski. Jaja składają w postaci nieregularnych kłębów.

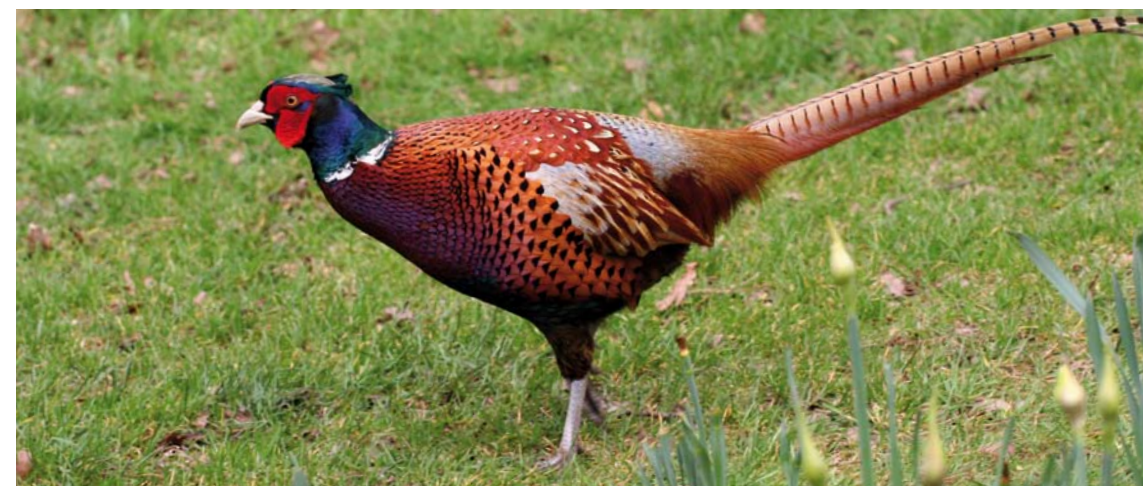

Żaba trawna *Rana temporaria*

ŻABA TRAWNA

Rana temporaria

Osiąga do 10cm długości. U samców w okresie godowym pojawia się niebieskie ubarwienie w części podgardzielowej głowy oraz ciemne nabrzmiałe modzele na palcach. Mają cichy głos godowy, rechoczą tylko w wodzie. Ubarwienie zmienne – grzbiet brązowy lub rdzawy, brzuch jasny i często nakrapiany. Występuje w wodach stojących i bieżących, w wilgotnych lasach i na bagnistych łąkach.

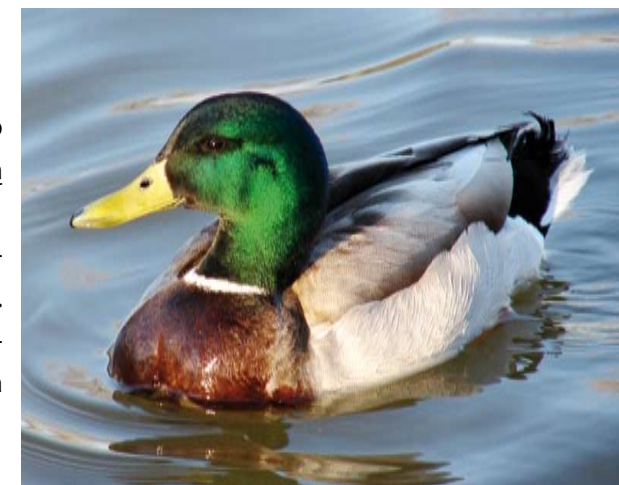

Bażant *Phasianus colchicus* - samiec

BAŻANT

Phasianus colchicus

U samca długość ciała dochodzi do około 84cm, posiada bardzo długi ogon, zieloną głowę i czerwone plamy wokół oczu. Samica posiada upierzenie brązowe, cętkowane, z długim spiczastym ogonem. Dorasta do około 58cm. Występuje w lasach i na terenach podmokłych, często na polach.

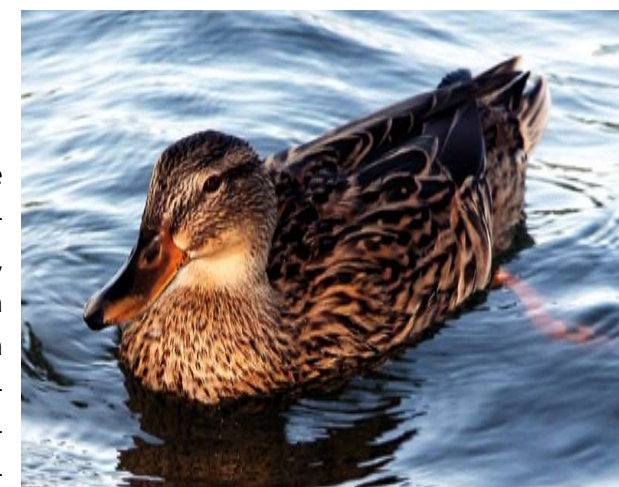

Kaczka krzyżówka *Anas platyrhynchos* - samiec

KACZKA KRZYŻÓWKA

Anas platyrhynchos

Rodzina Anatidae – kaczkowate. Osiąga 58cm długości. U samca w okresie godowym upierzenie błyszczące, ciemnozielona głowa, biały pierścień na szyi, grzbiet i skrzydła szare, pierś brązowa i biały brzuch. W okresie letnim samica i samiec mają upierzenie brązowe, pokryte ciemniejszymi plamami. Gniazdo budują na ziemi, w trawie, w krzewach, szczelinach drzew.

Kaczka krzyżówka *Anas platyrhynchos* - samica

Słownik:

Antropogeniczny - powstały na skutek działalności człowieka lub przy jego udziale, np. formy i zmiany antropogeniczne, czynnik i krajobraz antropogeniczny, roślinność antropogeniczna.

Asymilacja (przyswajanie) - proces przemiany substancji i materiałów pobranych z otoczenia na substancje potrzebne dla własnego organizmu. Asymilacja jest częścią procesu przemiany materii.

Biocenoza (gr. bios życie i koinos wspólny) - naturalny zespół populacji organizmów żywych danego środowiska (biotopu), należących do różnych gatunków, ale powiązanych ze sobą różnorodnymi czynnikami ekologicznymi i zależnościami pokarmowymi, tworząc całość, która pozostaje w przyrodzie w stanie równowagi dynamicznej. Biocenoza wraz ze środowiskiem fizycznym to ekosystem.

Biocenozy można podzielić na naturalne (las, jezioro) i sztuczne (ogród).

Biocenozę tworzą: fitocenoza - organizmy roślinne, zoocenoza - organizmy zwierzęce oraz drobnoustroje.

Bylina - roślina zielna żyjąca więcej niż dwa lata, zwykle wielokrotnie wydająca w tym czasie nasiona, bądź zarodniki. Byliny, krzewinki, krzewy i drzewa określane są mianem roślin wieloletnich.

Fauna - określenie wszystkich gatunków zwierząt na danym obszarze (np. fauna Śląska) lub w danym środowisku.

Flora - określenie gatunków roślin występujących na danym obszarze, zwykle bez gatunków uprawianych (np. flora roślin naczyniowych Polski).

Kłącze - przekształcony, zwykle zgrubiały pęd podziemny, stanowiący organ spichrzowy i przetrwalnikowy. Nie posiada liści i ciałek zieleni. Służy również do rozmnażania wegetatywnego.

Modzel - stwardnienie i zgrubienie naskórka, skóry.

Okwiat (okrywa kwiatowa) - część kwiatu złożona zwykle z kielicha i korony, może występować także kieliszek. Służy on ochronie pręcików i słupków, a także jako powabnia u roślin owadopylnych dzięki zapachowi i kolorom.

Oligotrofizm - uboga zawartość substancji pokarmowych w zbiornikach wodnych śródlądowych; skąpe osady organiczne, obfite natlenienie; charakterystyczny dla jezior młodych, dużych i głębokich.

Przysiółek - skupisko kilku gospodarstw położonych poza zabudową stanowiącą integralną część wsi.

Skamieliny (skamieniałości) - zachowane w skałach szczątki organizmów, starsze niż 100 tys. lat. Powstają one w wyniku procesu fosylizacji, czyli zastąpienia pierwotnej substancji budującej części twardego organizmu innymi związkami mineralnymi (np. węglanem wapnia lub krzemionką) o tym samym lub odmiennym składzie chemicznym.

Skrzydłak - suchy niepekający owoc, o zaopatrzonej w skrzydlate wyrostki owocni, które ułatwiają rozsiewanie. Typowe skrzydłaki występują m.in.: u klonu, jesionu i wiązu.

Szypułka - nieulistniona część pędu rośliny, na której wyrasta kwiat, a następnie owoc.

Torfowisko - typ mokradła o specyficznej roślinności i zachodzących procesach akumulacji osadów organicznych. Jest to teren stale podmokły, o trudno przepuszczalnym podłożu, pokrytym zbiorowiskami roślin bagiennych i bagienno-łąkowych.

Trias - najstarszy okres ery mezozoicznej, trwał od 251 do 200 milionów lat temu.

Wiecha - typ groniastego złożonego kwiatostanu, w którym na głównej osi pędu wyrastają boczne odgałęzienia drugiego i trzeciego rzędu, a na nich kwiaty.

Zarodnia - organ rozmnażania bezpłciowego roślin zarodnikowych i grzybów.

Bibliografia:

- 1) Blarowski A., Chylak A., Polański M., Rapacz J., Skucha M., Strzałkowska E., Wyroba Z.: *Program Ochrony Środowiska Gminy Miasteczko Śląskie*. Beskidzki Fundusz Ekorozwoju SA, Bielsko – Biała, maj 2002r.;
- 2) Brtek L., Feriancová-Masárová Z., Gulička J., Hensel K., Kiefer M., Kminiak M., Korbel L., Košel V., Krumpál M., Lisický M., Matis D., Rosický B., Vilček F., Žitňanská O.: *Świat zwierząt*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1983r.;
- 3) Cempulik P., Sochacka M., Żyła W.: *Ścieżka Dydaktyczna Po Zespole Przyrodniczo-Krajobrazowym WIELIKĄT*. Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”, 2003r.;
- 4) Czarnecki Z., Dobrowolski K. A., Jabłoński B., Nowak E.: *Ptaki Europy*. Wydawnictwo ELIPSA, Warszawa 1991.;
- 5) Červenka M., Feráková V., Háber M., Kresánek J., Paclová L., Peciar V., Šomšák L.: *Świat roślin, skał i minerałów*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1984r.;
- 6) Drozd B., Franus Z., Marczyk J., Matysik I., Kwiatek Z., Kaczmarska C., Tomaszewski B., Kubecka L., Wosz K., Topuszczak D., Felka H., Pietrucha G., Gryc A., Bursig A., Fischer B., Pośpiech H., Tempich-Garczarczyk E., Wodarczyk A., Stankiewicz D., Ruda A., Lukosz-Kowalska I., Kamaszuk E., Jałowiecka J., dr Dziura M. – konsultacja naukowa: *Strategia Rozwoju Miasta Miasteczko Śląskie na lata 2007-2017*. Urząd Miejski w Miasteczku Śląskim, Miasteczko Śląskie, 2007r.;
- 7) Franus Z. przy współpracy z pracownikami Urzędu Miejskiego w Miasteczku Śląskim oraz Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Miasteczku Śląskim: *Program rozwoju miasta Miasteczko Śląskie w dziedzinie Sportu, Turystyki i Rekreacji na lata 2008-2017*. przyjęty Uchwałą Rady Miejskiej w Miasteczku Śląskim Nr XXX/238/09 dnia 13 marca 2009 r.;
- 8) Laňka V. i Vit Z.: *Płazy i gady*. Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1993r.;
- 9) Laskowska W.: *Rośliny borów*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983
- 10) Nawara Z. i Sendecki P.: *Rośliny chronione w Polsce*. Wydawnictwo MUZA S.A., Warszawa 1999r.;
- 11) Podbielkowski Z.: *Rośliny torfowisk*. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1969r.;
- 12) Szaferowa J.: *Poznaj 100 roślin*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987r.;
- 13) Szurgacz D.: *Do Wielkiej Pingi*. Tygodnik Gwarek nr 25 (2350) Tarnowskie Góry 24 czerwca 2003r.;
- 14) Szurgacz D.: *Przewodnik rowerowy po gminie Miasteczko Śląskie*. Miasteczko Śląskie, 2004r.;
- 15) Szurgacz D.: *90 lecie Zatopienia Kopalni Bibiela*. Kronika Miasteczka Śląskiego nr 7 z 11 sierpnia 2007r.;
- 16) Szurgacz D.: *Wypoczywaj Zdrowo*. Kronika Miasteczka Śląskiego nr 7 z 11 sierpnia 2007r.;
- 17) Szurgacz D.: *Leśna Ścieżka Rowerowa*. Kronika Miasteczka Śląskiego nr 7 z 11 sierpnia 2007r.;
- 18) Szurgacz D.: *Zdrowy wypoczynek w mieście*. Wieści z Ratusza nr 05 (114) maj 2008r.;
- 19) Szurgacz D.: *Atrakcje turystyczne Miasteczka Śląskiego*. Miasteczko Śląskie, 2008r.;
- 20) Szurgacz D.: *Zdrowy wypoczynek w mieście*. Kronika Miasteczka Śląskiego nr 8 z 9 sierpnia 2008r.;
- 21) Szurgacz D.: *Atrakcje turystyczne – Miasteczko Śląskie*. Kronika Miasteczka Śląskiego nr 8 z 9 sierpnia 2008r.;
- 22) Szurgacz D.: *Atrakcje turystyczne Miasteczka Śląskiego*. Miasteczko Śląskie, wydanie II 2009r.;
- 23) Szurgacz D.: *Pasieki*. Miasteczko Śląskie, 2009r.;
- 24) Zasieczna B.: *Zwierzęta i rośliny Europy*. Wydawnictwo MUZA S.A., Warszawa 1993r.;
- 25) Zimmer U. E. i Handel A.: *Przewodnik do rozpoznawania roślin i zwierząt na wycieczce*. Oficyna Wydawnicza MULTICO, Warszawa 1993r.;

Opracowanie graficzne i redakcyjne:

ART GRAFO
JUSTYNA FOKS

ul. Srebrna 6/104

42-610 Miasteczko Śląskie

artgrafo.foks@gmail.com

tel./fax (032) 288 86 05 w. 119

zdjęcia: Art Grafo Justyna Foks, Grzegorz Michalik

okładka: zdjęcie-Grzegorz Michalik, projekt-Art Grafo Justyna Foks

ilustracje: Art grafo Justyna Foks

